

2011 Yılı Van Depremi'nde Geçici Barınma Alanlarında Kalan Kadınların Gündelik Yaşamda Karşılaştıkları Zorluklar¹

The Difficulties Faced by Women Residing in Temporary Shelters in Daily Life in Van Earthquake of 2011

Yekbün ÖZAYDIN*, Aylin GÖRGÜN BARAN**

Özet

Bu çalışma; 2011 yılı Van Depremi sonrası geçici barınma alanlarında kalan kadınların yaşadıkları zorlukları, gündelik yaşamlarını ve bu gündelik yaşamların değişimini/dönüşümünü konu edinmektedir. Deprem sonrası kadınların değişen ve dönüşen yaşamlarını anlamak, nasıl ve ne tür sorunlar yaşadıklarını tespit etmek amacıyla hareketle çalışmada yorumcu-inşacı yaklaşım esas alınmıştır. Geçici barınma alanlarındaki fiziki ve mekânsal özellikler Lefebvre ve Harvey'in mekânsal kuramlarından, gündelik yaşamının şekillenmesi ve değişimi/dönüşümü ise Berger ve Luckmann'ın toplumsal gerçekliğin inşası yaklaşımından faydalanılmıştır. Çalışmada amaçsal olarak belirlenmiş ve kartopu yöntemi ile seçilmiş 32 kadınla derinlemesine görüşme (mülakat) yapılmıştır. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler manuel olarak 5 grupta temalaştırılmış (geçici barınma alanlarının fiziki özellikleri, yaşadıkları korkular, kadının bakım ve iş yükünün artması, yardım ve destek konusunda dayanışma ve gerginlik, deprem sonrası kadının değişen gündelik yaşamı ve sosyal ilişkileri) ve bu temalar çerçevesinde analiz edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre kadınlar; geçici barınma alanlarındaki fiziki ve mekânsal koşullardan, çeşitli korkulardan, çadır içi yaşlı-engelli-çocuk ve hasta kişilerin bakımından, yardım almada kadın olmaktan kaynaklı çeşitli sıkıntılar yaşamışlardır. Bununla birlikte deprem sonrası gündelik yaşam ve sosyal ilişkilerine dair değişim ve dönüşümler neticesinde iş yüklerinin artması, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar, hırsızlık, taciz kaynaklı korkular vb. gibi durumların kadınların yaşamında ciddi zorluklara sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tespit edilen zorluklar ve sıkıntılardan hareketle kadınların deprem gibi afetler sonrasında yaşamlarının iyileştirilmesine, korkularının giderilmesine ve iş yüklerinin azaltılmasına dair öneriler sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Deprem ve kadın, deprem sonrası kadının gündelik hayatı, depremde kadının korkuları, deprem sonrası kadının bakım ve iş yükü, deprem ve toplumsal cinsiyet.

¹ Bu çalışma, birinci yazarın Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında devam eden *2011 Depremi Sonrası Van İli Toplumsal Yapısının Sosyal Kalkınma Göstergeleriyle Analizi* adlı doktora tezinin bir bölümü olarak ele alınan deprem sonrası kadınların yaşadıkları zorlukları anlamaya yönelik toplanan verilerin bazı bulgularından üretilmiştir.

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı. E-posta: yekbun65@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6365-0057

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: abaran@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4221-1941

Abstract

This study examines the difficulties encountered by women residing in temporary shelters following the 2011 Van Earthquake and the alterations and modifications in their daily routines. The study uses the interpretive-constructivist approach to comprehend women's evolving and transformative experiences following the earthquake and identify the specific challenges they encountered. Theories utilized in the study are Lefebvre and Harvey's spatial theories for physical and spatial qualities in the temporary shelter spaces and Berger and Luckmann's social construction of reality for the change/transformations of daily life. The study involves conducting in-depth interviews with 32 purposefully selected women using the snowball method. The data collected from the comprehensive interviews have been systematically categorized into five distinct groups (physical attributes of temporary shelters, experienced fears, heightened care and workload for women, solidarity and tension in terms of assistance and support, and the impact of the earthquake on women's daily lives and social relationships), have been then analyzed within the established framework. According to the findings of the study, women have experienced various problems due to physical and spatial conditions in temporary shelters, various fears, care of the elderly, disabled, children, and sick people in tents, and being a woman in receiving assistance. Furthermore, as a result of the alterations and shifts in everyday life and social interactions following the earthquake, it has been concluded that circumstances such as heightened work demands, gender role preconceptions, apprehensions regarding theft, harassment, and so forth resulted in significant challenges for women. In light of these challenges and obstacles, recommendations are put forth to enhance the well-being of women in the aftermath of disasters like earthquakes, alleviate their anxieties, and alleviate their burdens.

Keywords: Earthquake and women, daily life of women after earthquake, fears of women in earthquake, care and workload of women after earthquake, earthquake and gender.

Giriş

Afetin birçok tanımı bulunmaktadır. Genel anlamda ifade etmek gerekirse; “insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen ve etkilenen topluluğun kendi imkân ve kaynaklarını kullanarak üstesinden gelemeyeceği doğal, teknolojik ve insan kaynaklı olayların sonuçlarına afet denilmektedir” (Ergünay, 2008, s. 1). Afetler, her ne kadar fiziksel olaylar olarak görünse de çoğu zaman toplumsal olaylar olup; ekonomi, din, psiko-sosyal durumlar, eşitsizlikler, dezavantajlı gruplar, sosyal politika, sivil toplum, afet ve kriz yönetimi gibi birçok konuyu beraberinde getirmekte ve çözümlenebilmektedir (Can, 2020, s. 27).

En temelde, afet öncesinden koruyucu tedbirlerin alınmaması, afet sonrası meydana gelen ani değişimler sonucunda bozulan veya hasar alan ilişkilerin, kurumların ve yapıların işlevlerini yerine getirememesi, normal düzenin devamını sağlamadaki aksaklıklar afetin sosyolojik boyutunu ortaya koymaktadır. Bu durumlar afetin, baş aktör olarak insanlara ve toplumlara verdikleri zarar anlamında sosyal bir olgu olduğunu ve sosyolojik olarak değerlendirilebileceğimizi öne çıkarmaktadır.

Literatürde afetlere yönelik birçok araştırma olsa da bunların çoğunu jeoloji, inşaat ve mimarlık alanları oluşturmaktadır. Fakat son yıllarda afetin ortaya koyduğu problemlerin yalnızca fen-mühendislik alanında değil çok farklı sosyal bilimler kapsamında araştırılıp politika geliştirmenin mümkün olduğunu göstermektedir. Özellikle toplumsal cinsiyet temelinde ele alınan afet sosyolojisi literatürüne bakıldığında, bu çalışmaların son yıllarda daha çok arttığını söylemek mümkündür. İnsanların yaşamlarında büyük kırılmalara neden olan afetler farklı toplumsal kesimlere farklı boyutlarda ve yoğunlukta tesir etmektedir. Yerel veya merkezi yönetimin etnik/dini azınlıklara yönelik takındığı tavır, afetten etkilenme durumunun toplumsal cinsiyet rolleri nedenli değişimi, aidiyetin olduğu sınıfın afetlere karşı hassasiyet boyutu gibi konular, bir eşitsizlik yarattığı için 1970'li yıllardan başlayarak bu konular literatürde baskın olmaya başlamıştır. Bu konuda Fothergill, 1997 yılında ABD'nin Dakota Eyaleti'nde yaşanan Grand Fork selinden sonra yaptığı çalışmada sosyal sınıf ve toplumsal cinsiyet kapsamındaki toplumsal roller, gündelik yaşam ve toplumsal değişmeye ilişkin derinlemesine veriler sunmaktadır (Alkın, 2020, ss. 70-71). Kadınların afet öncesinde, sırasında ve sonrasında toplum, aile ve iş rollerini, kadınların rollerinin değişme şekillerini/kadınların bu rollere atfettiği anlamları, kadınların rol birikimi tecrübelerini ve bunun da gerek rollerinin gerekse benlik algılarının genişlemesine sebebiyet vermesini bulgulamıştır (Fothergill, 1999, s. 125). Ayrıca afet ve kadına ya da toplumsal cinsiyete dair yapılan çalışmalara örnek olarak; Cutter (2017), Peacock, Morrow ve Gladwin (1997), Fordham (1999), Enarson ve Chakrabarti (2009), Enarson (2000), Delaney ve Shrader (2000), Bateman ve Edwards (2002), Enarson ve Meyreles (2004), Fothergill (1996), Enarson, Fothergill ve Peek (2007), Pincha (2009), Enarson (2012), Bradshaw (2013), Bradshaw ve Fordham

(2013), Parkinson (2013), Moreno ve Shaw (2018), Neumayer ve Plümper (2007) gösterilebilir. Bu çalışmaların ortak özelliği afet sonrasında kadınların yaşam zorluklarını çeşitli açılardan irdelemenin yanı sıra toplumsal cinsiyetçi kültürel kalıp yargıların afet sonrasında kadınlara yüklediği sorumlulukları ortaya çıkarmasıdır. Bu zorluklar; bakım verme rolleri, bazı risklere daha fazla maruz kalmaları, ekonomik imkanlar, cinsiyete dayalı eşitsizlikler ve bundan kaynaklı kırılabilirlik veya savunmasız olma durumları, şiddet, aile içi şiddet, istismar, ihtiyaçlara erişim, sosyal dışlanma, sağlık, güvenlik, sosyal güç, insan hakları, kadının afet yönetiminde yer almaması, etnik ve ırksal eşitsizliklerdir.

Türkçe literatüre bakıldığında ise; afet sonrası kadın ve toplumsal cinsiyete dair çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların da ortak özelliği afet sonrasında yaşamı zorlaşan kadınların karşılaştıkları sorunları tespit ederek değerlendirmek ve bu durumlara dikkat çekmektir. IRC (2014), Açıklan (2017), ODTÜ Raporu (2011), Demirci ve Avcu (2021), Düzkan (2016), T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-UNICEF (2015), Tuna vd. (2012), TTB-SES (2012), Çelebi Boz ve Şengün (2017), Gündüz (2022), Ünür (2021), Odabaş (2010), Odabaş (2019), Yalçın (2020), Kümbetoğlu (2006), Kümbetoğlu (2015) gibi çalışmaların hepsi temelde afet sonrası kadınların yaşadıkları gündelik yaşamda karşılaştıkları çeşitli sorunları ortaya koymaya yönelik çalışmalardır. Bu sorunlar; cinsel istismar, taciz, afet sonrası yaşanan çeşitli şiddet türleri, erken yaşta ve zorla evlilikler, göç süreçleri, değişen-dönüşen günlük yaşam, dezavantajlı olma, geçici yerleşmelerdeki zorluklar (yemek, temizlik, alt yapı, ekonomik imkân kaybı, eğitim, önceki sosyal yaşamın kaybı ve farklılaşması vb.), sağlık sorunları, yardım ve destekler, toplumsal cinsiyete duyarlı bütünleşik afet yönetimi, yerleşik normlara göre toplumsal cinsiyet rolleri ve eşitsizliği, toplumsal cinsiyet kaynaklı söz hakkının engellenmesi ve ev içi sorumluluğun temeli sayılan annelerin güçlü kalmak için kendilerini duygusal olarak baskılama durumları, temel ihtiyaçlar şeklindedir.

Tüm yapılan çalışmalar -gerek ulusal gerekse de uluslararası literatürde yer alan- afet sonrası zorlaşan kadın yaşamına dikkat çekmektedir. Bu araştırmanın amacı, 2011 yılı Van depremleri sonrasında geçici barınma alanlarında -özellikle de çadırda- yaşamlarını idame ettirmeye çalışan kadınların değişen-dönüşen ve yeniden üretilerek devam ettirilmeye çalışılan yaşam koşullarını nasıl anlamlandırdıkları ve sorunlarla nasıl baş ettiklerini ortaya koymaktır. Ayrıca bu araştırma literatürde kadınların yaşamış oldukları benzeşen ve farklılaşan yönlerini de belirleyerek hem literatüre hem de politika geliştirilmesine katkı sunmaktadır.

Araştırmanın Metodu

Bu çalışma yorumcu-inşacı bir yaklaşımla Van depremini yaşayan kadınların neleri deneyimlediklerini tespit etmeye yöneliktir. Bu kapsamda kartopu ve amaçlı örneklem yoluyla 2011 Van depremlerinde Erciş, Edremit, Tuşba ve İpekyolu ilçelerinde yaşayan kadınlarla derinlemesine mülakat yapılarak veriler toplanmıştır. Görüşmelerde yarı-yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Erciş, Edremit, Tuşba ve İpekyolu ilçelerinin seçilme nedeni ise Van'ın diğer ilçelerine göre deprem sonrası zarar ve kayıpların bu alanlarda daha fazla olması, bu dört ilçede kentleşme düzeyinin görece anlamda daha iyi olmasının yanında kent merkezi olarak ifade edilen sınırların büyük bir kısmının bu alanları kapsamasıdır. Bu nedenle 2011 Van Depremlerini bu 4 ilçede yaşamış ve amaçsal olarak belirlenmiş kartopu yöntemi sonucunda 32 kadınla derinlemesine mülakat yapılmıştır. Amaçsal olarak belirlenen ve kartopu yöntemiyle seçilen kadınların deprem olduğu zamanı hatırlaması ve daha sağlıklı bilgiye ulaşabilmek amacıyla 29-80 yaş aralığındaki kadınlara ulaşılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma için gerek duyulan etik izin, Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Etik Kurulu'ndan 11 Ekim 2022 tarihinde alınmıştır.

Katılımcılara K1, K2, K3 ..., K32 olarak kod isimler verilmiştir. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine Tablo.1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Kadınların Sosyo-Demografik Özellikleri

Kod	Yaş	Medeni Durumu	Eğitim Durumu	Meslek
K1	61	Eşi vefat	İlkokul	Ev hanımı
K2	42	Evli	Okur-yazar	Ev hanımı
K3	69	Evli	Ortaokul	Ev hanımı
K4	50	Evli	Okur-yazar değil	Ev hanımı
K5	30	Bekar	Önlisans	Büro Yöneticisi
K6	38	Evli	Ortaokul	Ev hanımı
K7	30	Bekar	Lisans	Sosyolog
K8	50	Evli	Okur-yazar değil	Ev Hanımı
K9	51	Evli	Ortaokul	Ev Hanımı
K10	63	Evli	Okur-yazar	Ev hanımı
K11	58	Evli	Ortaokul	Ev hanımı
K12	29	Evli	Önlisans	Ev Hanımı
K13	30	Evli	Lisans	İktisat
K14	30	Bekar	Lise	Muhasebeci
K15	40	Evli	Ortaokul	Ev Hanımı
K16	44	Evli	Okur-yazar	Ev Hanımı
K17	29	Evli	Lisans	Sosyolog
K18	44	Evli	Ortaokul	Ev Hanımı
K19	29	Bekar	Lisans	Mühendis
K20	61	Evli	Okur-yazar değil	Ev Hanımı
K21	38	Evli	Lisans	Öğretmen
K22	39	Evli	Lisans	Öğretmen
K23	46	Evli	Yüksek Lisans	Öğretmen
K24	40	Evli	Okur-yazar değil	Sekreter
K25	39	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
K26	41	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
K27	59	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
K28	32	Evli	İlkokul	Ev Hanımı
K29	42	Evli	Lise	Ev Hanımı
K30	35	Evli	Lisans	Sosyolog
K31	45	Evli	Önlisans	Laborant
K32	60	Eşi vefat	Ortaokul	Ev Hanımı

Katılımcılarla görüşmeler ortalama 60 dakika sürmüştür. Katılımcıların kayıt altına alınan anlatıları dinlenip yazılarak deşifre edilmiştir. Katılımcıların anlatıları manuel olarak temalaştırılmış ve bulgular 5 temel tema üzerinden sunulmuştur. Temalar şunlardır: Geçici barınma alanlarının fiziki özellikleri, yaşadıkları korkular, bakım ve iş yükü, yardım ve destek konusunda dayanışma ve gerginlik, deprem sonrası kadının değişen gündelik yaşamı ve sosyal ilişkileridir.

Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Literatürde sosyal bilimin anlamlarla dolu olan toplumsal eylemlerin sadece doğa-naturalist bilimsel metotlarla açıklanamayacağını, bu nedenle sosyolojide özneyi temel alan anlama metodunun da kullanılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (Suğur, 2009, s. 53). Depremin yıkıntılarını ve zararlarını deneyimleyen öznelerin (bu çalışmada kadınların) üzerindeki etkilerini anlamının yolu yorumcu-inşacı yaklaşımın ilke ve varsayımlarına uygun düşmektedir. Araştırmanın kuramsal boyutundan birini, Berger ve Luckmann'ın da temsilcisi olduğu gerçekliğin toplumsal inşası yaklaşımı çerçevesinde, deprem sonrasındaki gündelik yaşamları ve anlamlarının inşası, değişip-dönüşümü ya da yeniden üretilmesi oluşturmaktadır. Diğerleri ise deprem sonrasında mekânsal ve toplumsal ilişkilerin etkileşimini içeren süreçsel eyleyişi (ki, mekânın ilişkilerle ilişkilerin mekânla etkileşimi) bağlamında değişimi, dönüşümü ve yeniden üretilmesini içeren Lefebvre ve Harvey'in mekâna dair kuramlarıdır.

Bireyler, sosyallığe doğru bir eğilimle dünyaya gelir ve içinde bulunduğu grubun sosyal norm ve değerleriyle toplumun bir ferdi olmaya başlar ve bu durumda onların dahil oldukları grupların, sınıfların ve toplumun anlamlandırılmalarıyla ilgili kültürel kodları içselleştirirler (Berger ve Luckmann, 2008; Uluocak, 2020). Bu nedenle insanlar yaşadıkları toplumlardaki değerler, kabuller, öğretilerle donanır ve

bunları zihinlerinde yorumlayan, yeniden inşa eden toplumsal bir birey olarak varlıklarını ortaya koyarlar.

Gündelik yaşamın alışkanlıkları, rutinlikleri, bu rutinelere yüklenen anlamlar, yaşadıkları deneyimler ve bireyin kendini ifade etmesi süreçsel eyleyiş olarak ilişki ve etkileşimin karşılıklılığını göstermekte ve kadının bu süreçleri nasıl dönüştürdüğüne göndermede bulunmaktadır. Böylelikle kültür, anlam ve anlamlandırma gündelik yaşamın akışını sağlayan bir mekanizma olarak işlev görmekte ve keşfedilmeyi beklemektedir. Gündelik hayatın rutinleri kesintiye uğramadığı sürece sorunsuz olarak algılanır lakin kesintiye uğradığı taktirde problemler bir hale dönüşür (Berger ve Luckmann, 2008, ss. 38-39). Geçici barınma alanlarından sonra kalıcı yerleşim alanına geçiş için deprem sonrası inşa edilen yeni konutların daha önceki konutlara göre iş yerlerine uzak olması ve bu durumdan dolayı çalışmak için tarlaya gitmek yerine evlerinde kalıp çocuklarına bakmak için tasarlandığı (Kümbetoğlu, 2015, s. 79), bu durumda da çadır yaşamı kadının deprem sonrasında üretim sürecinden uzak kalmasına, gündelik ihtiyaçlarını karşılayamamasına ve gündelik yaşamının sekteye uğramasına ya da bozulmasına yol açtığından problemler bir hal aldığını göstermektedir.

Gerçekliğin ve anlamın inşası, kabuller, öğretiler gibi etkenlerin yanı sıra mekân kavramı da gündelik hayatımızın şekillenmesinde, devam etmesinde ve yeniden üretilmesinde oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Mekân üzerine tartışmalar tarih boyunca devam etmiş ve bu olgu çeşitli bilim dallarına konu olmuştur. Mekân olgusu üzerine Henry Lefebvre ve David Harvey'in görüşleri araştırmamız açısından önem taşımaktadır. Lefebvre toplumsal mekânı, üretim ilişkilerini ve toplumsal yeniden üretimin ilişkilerini kapsayan bir olgu olarak betimlemektedir dolayısıyla ürün-üretici ilişkilerinin konumlandığı mekân, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin temeli olarak değerlendirilir. Aynı zamanda (toplumsal) mekân, üretim tarzına hem sonuç hem de sebep ve gerekçe olarak müdahalede bulunsa da, bu üretim tarzıyla beraber değişir. Bu ifade mekânın "toplumlarla" birlikte değiştiği yani, mekânın bir tarihinin bulunduğu meselesine işaret eder. (Lefebvre, 2014, s. 25). Bir başka deyişle insanlar yalnızca mekânı değiştirmez aynı zamanda bu değişimi gerçekleştirirken mekâna insani manalar eklerler yani yaşadıkları alanlara devamlı anlamlar yüklerler (Ritzer ve Stepnisky, 2019, s. 87). Bu durum mekânın sosyal ilişkileri, sosyal ilişkilerin de mekânı nasıl dönüştürdüğüne yanıt oluşturmaktadır. Tüm bu mekâna dair bilgilerden hareketle özellikle deprem gibi afetlerden sonra insanların yaşadıkları önceki mekanları bozursa, değişse ya da yıkılsa dahi farklı muhtlerde oluşturulan geçici mekanlarda hayata devam etmeye başlaması durumu kriz döneminin kendine özgü yeni mekânsal yerleri ve buna bağlı olarak değişen ya da farklılaşan toplumsal ilişkileri söz konusudur. Deprem sonrası kurulan geçici ya da kalıcı barınma mekanları beraberinde yeni bir yaşam alanı ve sosyal ilişkileri gerekli kılarken aynı zamanda bu iletişim ve etkileşim sayesinde insanlarda yeni bir mekân algısı oluşmakta dolayısıyla mekânı yeniden üretmektedir.

Konuya sistem açısından yaklaşan Harvey'e (2013, s. 11) göre mekân; ontolojik bir kategori değil, insanı şekillendiren aynı zamanda insan tarafından şekillendirilen toplumsal bir durumdur. Dolayısıyla şehirler hem değişen hem değişimden etkilenen mekanlardır. Şehrin değişim ve dönüşümünde kapitalizm oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Kapitalizm, devamlı bir şekilde kendi faaliyetlerini kolaylaştıracak coğrafi mekanlar arayışındadır ve zamanın bir yerinde bu mekânı tümünden yok etmek mecburiyetinde kalacağından yine zamanın başka bir sürecinde sonsuz sermaye birikimi açlığını giderecek tamamıyla değişik başka bir coğrafi mekân yaratır. Bu durumu sermaye birikiminin, yaratıcı yıkım faaliyetinin tarihi olarak niteler (Harvey, 2004, ss. 85-86). Aslında yaşanan depremler sonrasında sözü edilen yaratıcı yıkıma ilişkin faaliyetlerin somut örneklerini görmek mümkündür. Sadece farklılaşan rolü yapıları bir çevreye yeni mekanlar, sermayeler ya da rantlar sağlamak yerine bozulan ya da yıkıma uğrayan çevre için sermayenin yeniden kendini üretmesine hatta daha rahat üretmesine olanak sağlamasıdır. Böylelikle sistem, krizi meta'ya çevirerek yararlanmayı hedeflemiş olmaktadır. Bu durum kriz üzerinden kar sağlanarak krizden faydalanma meselesini gündeme getirmektedir. Sistem ya da sermaye afet üzerinden krizin fırsata çevrilmesine izin vererek kazanmaya ve sistemin sürdürülmesine imkan sağlamış olur.

Araştırmanın Bulgularının Analizi

2011 Van depremlerinin ardından yıkılan, hasar alan ya da korkudan kaynaklı olarak evlerin ya da binaların içine girilememesinden dolayı birçok insan çadır, konteyner, güvenli olduğunu düşündükleri tek katlı ev, dükkân, garaj gibi yerlerde geçici olarak barınmaya başlamışlardır. Gittikçe

etkisini artıran kış koşulları, güvenlik ve deprem nedenli korkular, birkaç ailenin birlikte aynı yerde kalmak zorunda olmalarından kaynaklı kalabalık bir ortamın varlığı, ısınma koşulları, ekonomik durumlar ve ihtiyaçlar, aydınlatma, kalınan yerin fiziksel koşulları gibi birçok faktör yaşamı zorlaştırmakla beraber çeşitli sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu çerçevede araştırma bulgularının analizinde geliştirilen beş (5) temanın yorumlanmasını şimdi sunmaya çalışalım.

Geçici Barınma Alanlarının Fiziki Özellikleri

Geçici yaşam alanlarında yaşamının zorluklarından biri fiziki özellikleridir. Bu özelliklerden bazılarının; küçük olması, soğuk olması ve buna bağlı olarak ısınma problemi, lavabo/banyo gibi eklentilerinin olmaması, çamaşır-bulaşık-temizliğe dair hijyenin sağlanmasına uygun bir ortamın olmaması, elektrik ya da alt yapısının oluşturulamaması veya yetersiz kalması gibi sorunlu durumlar ciddi sıkıntılara yol açmıştır. Katılımcılarımızın geneli bu türden sıkıntıların en az birinden kaynaklı sorun yaşadığını belirtmiştir. Bu durum da Van Depremi sonucu kadınların anlattıklarından kadınların düzen oluşturan rollerini, dar mekanlarda ve kısıtlı şartlarla kışın en soğuk zamanlarında gerçekleştirilmenin güçlüğüne dikkat çekmekte ve içinde barınılmasından korkulan evde ya da çadır önünde soğukta yemek yapmanın kimi zaman yıkık evlerde kimi zamanda çadırın önünde kadınların işi olarak görülmüştür. Çadırlarda kalınan süre boyunca zaman zaman suların donduğu, bir defasında donan borunun patlayarak çadırın sular altında kaldığı, dışarıda kurulan ocakta çoğu gün çok fazla kişiye kazanlarda yemek yapıldığı (Açıkalm, 2017, s. 145) yaşanan çadır yaşamı zorluklarından bazılarıdır. Bir başka çalışmada ise; çocuklar çadırlarda çok kalabalık kaldıklarını, fiziksel şartların güç olduğunu, bazen çadıra/yardıma erişemediklerini veya ailelerin kendi uğraşları sonucunda eriştiklerinden söz etmişlerdir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-UNICEF, 2015, s. 72).

Geçici kalınan yerde su-elektrik veya aydınlatmaya dair yetersizlikler, banyo-lavabonun olmamasına dair problemlerden kaynaklı tüm durumlar genel olarak katılımcılarımıza ciddi sıkıntılar yaratmıştır. Bu sıkıntıların yol açtığı zorlukları genel olarak bir katılımcımızın ifadesinden şu şekilde anlayabiliriz;

Su bazen kesiliyordu bazen geliyordu işte bize içeri giremiyorduk çamaşırları bazen elden yıkıyorduk mesela öyle yani çok zorluk çektik. Bazen elektrik gidiyordu, su gidiyordu çok sorunlar oluyordu. İçeride alıyorduk içeriden kovalarla alıyorduk çadırlara götürüyorduk. Temizliği mesela çamaşırları bazen elde yıkıyorduk bazen getiriyorduk makineye atıyorduk gidiyorduk. Banyoda öyle çadırda küçük çadır kurmuştuk banyo yapıyorduk ... Küçük bir yanında bir naylonla, bir poşetle yaptık içinde banyo oluyorduk. Su ısıtıp banyo yapıyorduk. Hızlıca yapıyorduk diğer çadıra taşıyorduk. Annem (yatalak) için büyük bir leğen çadırın içine koyuyorduk başını yıkıyorduk leğeni döküyorduk dışarıya. Eşimle birlikte dışarı çıkarıyorduk, döküyorduk. Zorluk çektik çok zorluk (K27, 59, evli, ilkokul, ev hanımı).

Su kesintisi vardı çünkü hani evler hem elektrik hem su baya bir zor. Gidiyorduk başka 1-2 saat daha uzak yerlerden su getiriyorduk (K26,41, evli, ilkokul, ev hanımı).

Çadırın ısıtılması da özellikle kömür ya da elektrikli soba ile sağlanmaya çalışılmıştır. 2 katılımcımızın ise çadırında yanma meydana gelmiştir. Yangından kaynaklı olarak büyük bir korku yaşadıklarını belirtmişlerdir. Hatta bir katılımcımız damadının fark etmesi üzerine çadırın yanmasından kurtulduklarını anlatmıştır. Katılımcımız yaşadığı sıkıntıları şu şekilde belirtmiştir:

Biz sobayı yakıyorduk soba yanmıyordu çekmiyordu duman çekmiyordu öyle duman oluyordu bir ara az kalmıştı biz hep yanalım böyle ateş şey olmuştu soba oraya bağlamıştık orada çadırda da bezdir tutuşmuştu hemen tuttuk benim damadım geldi su mu getirdi hemen şey yaptı. Akşam olmasaydı mesela gündüz olmasaydı akşam olsaydı biz hepimiz ölecektik (K20, 61, evli, okur-yazar değil, ev hanımı).

Mahremiyet

Geçici olarak barınılan yerlerde -özellikle çadırlarda- hemen hemen tüm katılımcılar bir süre kalmışlardır. İnsanlar çadırlarda kimi göç etmeden, kimi de daha iyi şartlardaki barınma alanlarına geçmeden önce kısa bir süre barınırken kimi daha uzun süre yaşamak zorunda kalmıştır. Çadırlarda karşılaşılan ve katılımcılarımızın en çok yaşadıkları en büyük sorunlardan birisi; birçok ailenin, akrabanın ya da tanıdıkların bir arada kalmasıdır. Bu sorun; birçok kişinin – özellikle kadınlar için akraba ya da yabancı erkeklerle bir arada kalmaktan kaynaklı- ya kadınların utanmasına ya da mahremiyet durumunun zedelenmesine veya ortadan kalkmasına yol açmıştır. Benzer sorun Sinabung Yanardağı'nın patlaması sonrası Endonezya Hükümeti tarafından bölgede kurulan çadırlarda yaşanmıştır. Çadırlar birden fazla ailenin barınabileceği şekilde planlanmış ve bu şekilde oluşturulmuştur. Bunun temel sebebi ise barınak miktarının azlığıdır. Çünkü arazi yapısının eğimli veya ormanlık alanın geniş olmasından barınak sayısı az tutulmuş, bu durum da geniş bir çadırda birçok ailenin barınmasını gerektirmiştir. Dolayısıyla bu çadırlarda mahremiyet/gizlilik durumu yoktur (Nasution, 2017, s. 104). 1999 Marmara Depreminde de birçok ailenin iç içe barındığı, aile büyükleri, genç evliler ve çocukların aynı küçük yerde kaldığı çadır ve prefabrik konut hayat tarzını, çiftlerin evliliğin alışılmış düzenlerini neredeyse anımsamalarına sebep olduğu (User, 2006, s. 34) anlaşılmaktadır. Bu yaşananlar dolayısıyla kadınların dinlenirken veya özellikle uyurken rahat hareket edebilme durumunu ortadan kaldırmıştır. Kadınların kaldıkları yerde eğer akraba ya da tanıdık erkekler fazlaca varsa kadınlar rahat uyuyabilmek için bazı yöntemler geliştirmiştir: Daha geç yatıp-daha erken kalkmak, oturur vaziyette uyumak, ayrı çadırlarda kalma ve çadırlarda bölümlendirmeler yapmak gibi. Bu yöntemler kadınların utanma, ayıpla(n)ma durumlarının bir nebze olsa önüne geçmeyi düşündürmektedir. Bu konuda katılımcılardan bazıları şunları ifade etmiştir;

İnsanın hiçbir mahremiyeti gerçekten de kalmıyordu. Yani kötüydü hocam yani dediğim gibi hiçbir mahremiyet kalmıyor yani insanın gerçekten de bu tarz şeylerde işte imkân oluşturulmayınca bizim hani mağduriyetimiz giderilmeyince bizler çok sıkıntı yaşadık bu konuda. Mesela diyelim ki rahat yerde oturuyor öbürü kapının önünde oturmak zorunda kalıyor kötüydü hocam valla yani çok kötüydü. Evet gerçekten hocam diyebiliriz ki annem yani özellikle sizin de bahsettiğiniz gibi hani minimum uykuyla yatacaksa bile o tamamen artık ya başımızı birbirimize dayayarak ya işte yarım pozisyonda yatarak defalarca böyle geçirdik gecelerimizi. Genel anlamda gerçekten de özellikle annem hiç yatmayarak bizler mesela ben ve abim diğer misafirleri rahat ettirmek açısından biz hep böyle varsa kapı önü bize kalırdı varsa işte sadece yarım yatmak bize kalırdı bu şekilde idare ettik hocam. Zordu gerçekten de zordu yani evet (K14, 30, bekar, lise, muhasebeci).

Kalabalık çadır ortamı bazen insanların iç içe olmasından kaynaklı huzursuz olunan bir durum iken bir katılımcımız için de bir arada olmanın getirdiği mutluluk şeklinde düşünerek olumlu ve farklı bir yorum getirmiştir;

Gayet güzeldi zaten elim olsun kayınbiraderim olsun hani bunlar çok sık beraber olduğumuz birbirimizi çok sevdiğimiz çok kalabalıktık yani o sevgi ortamında o paylaşım ortamında o şey ortamında zorlanmadım daha doğrusu deprem bazen elimi mutlu bile ediyordu bizi bir araya getirdi diye (K3, 69, evli, ortaokul, ev hanımı).

Korku

Taciz-Tecavüz ve Duyumlar

Kadınlar özellikle geceleri ciddi şekilde korkmaktadır. Kadınlar neden oturarak uyumaya çalışıyorlar ya da neden herkes uyurken uyanık durumda oluyor, soruları bir tedirginliğin işareti sayılabilir. Kadının bu davranışı başına herhangi bir işin gelmemesini gösterirken öte tarafından kadının uyumasının ayıp sayılması gibi kültürel normların deprem koşullarında bile işlediğini göstermektedir. Ataerkil kültürel kalıplar kadın kendini kontrol altında tutması, laf, söz olmaması için uykusuz kalmasına neden olabilmektedir.

IRC (2014) raporunda; okula, bakkala, tuvalete veya herhangi bir yere giderken kadınların ve kızların taciz ve saldırılara maruz kaldıklarını belirtmektedir (IRC, 2014, s. 8). Bu rapordan da anlaşılacağı üzere afet sonrası barınma alanlarında taciz, saldırı, tecavüz gibi durumlar kadınların ve kızların yaşadığı en büyük korkulardan olmuştur. Bir başka çalışmada ise; zaten erkek egemen olan bir toplumda gerek toplumsal düzen gerekse de güvenlik görevleri kesintiye uğrayınca, kız kaçırmalar ve tacizler gibi kadına dair saldırıların çoğalmasının sürpriz olmadığı hem iş insanları hem yoksul kadın görüşmelerinde olduğu üzere söylentilerin tacizin ötesinde, tecavüz, öldürme ve tecavüzle ilişkili intiharları da kapsadığı belirtilmiştir. Ancak bu söylentilere dair bir tanıklığın bulunmadığı “duyum” adı altında tanıklıkların anlatımı olmakta ya da söylentiler aracılığıyla insanların korku ortamlarını dikkate alarak, önlemlerini kendilerinin almasını gerektirmiştir (Açıkalin, 2017, s. 154). Özellikle 5 katılımcımız (K1, K7, K12, K17, K28) duyumlardan kaynaklı yaşadıkları korkuyu ciddi şekilde vurgulamış ve K12 şu şekilde anlatmıştır;

Korkuyorduk çok korkuyorduk çünkü biri fermuarı açıp içeri girecek ve o sıra çok duyumlar aldık işte birinin kızını kaçırıyolar birinin çocuğunu kaçırıyolar ondan sonra karısına tecavüz edenler varmış çok duyduk biz onları yani dediğim gibi mahremiyet hiç yoktu yani böyle sapkın kişilerde zaten milletin karısını, kızını o sıra görüyordu ve saldırıyormuş yani öyle o duyumları da aldıktan sonra baya bir korkarak yatıyorduk zaten (K12, 29, evli, önlisans, ev hanımı).

Hırsızlık

2011 Van Depremlerinde de geçici barınma ya da çadır alanlarında hırsızlık, deprem nedeni, aydınlatmanın yetersizliğinden ve duyumlardan kaynaklı endişeler yaşandığı görülmektedir. İnsanları, hırsızlık olayına dair hem yaşadıkları hem de duyumları ciddi şekilde korkutmuştur. Bu yaşanan korkuların temelde ailelerine veya kendilerine zarar verilmesi olsa da daha çok korkulan şeyin taciz, tecavüz ve saldırı gibi durumlar olduğu katılımcılarımızın ifadelerinden anlaşılmaktadır.

He vardı affedersin bizim oradan çıkacaktın lavaboya su götürüyorum oradan bir his his ses çıkıyor geliyor insan diyor kimdir ben deprem dedim bir olaydan dolayı hırsızlık geliyorlar çadırdaki eşya buzdolabı çalıyorlar, televizyon çalıyorlar şey çalıyor bir de çalıyorlar insan ne varsa gelip götürüyorlar bu depremde insan kapıda kilitlemiyor eşim dedi kilitle ben dedim kapı kilitli olsa daha açılmıyor sıkışıyor (K8,50, evli, okur-yazar değil, ev hanımı).

Açıkalin'in (2017) yaptığı araştırmada, duyumların zaman zaman abartılması veya hızlıca yayılması insanları kendilerini ve ailelerini savunmaya itmiştir. Bundan dolayı savunmaya dair birçok yöntem geliştirmişlerdir. Bunlar; kalın yerlerde kişilerin sırayla nöbet tutmaları (özellikle erkeklerin), kadınların bir yere giderken birilerinin onlara eşlik etmesi, yastığın altında veya belli yerlerde bıçak bulundurma ya da hırsızlara havaya silah sıkılarak buradayız mesajı vermeleridir. Hırsızlık ve taciz durumlarına dair hissedilen büyük endişeye, güvenlik yapısındaki zayıflık eklendiğinde, yoksul hanelerde de erkekler silahlanarak çadırların önünde nöbet tutup “koruculuk” yapmışlar. Bundan dolayı her akşam her yönde silah sesleri işitmeye başlamıştır (Açıkalin, 2017, s. 151). Silah sesleri; deprem sonrasında çadırlarda, deprem nedeni terk edilen evlerde güvenliği sağlamak üzere akşam saatlerinden başlayarak sabahın ilk ışıklarına kadar sürdüğünden önemli bir toplumsal sorun olarak (Çocuk Vakfı, 2012, s. 13) görülmüştür. Kadınların bir yere giderken birilerinin onlara eşlik etme durumları IRC'nin raporunda; kızlardan birkaçının tuvalete giderken uğradıkları cinsel saldırı nedeniyle, saldırıların büyük bir çoğunluğunun gece meydana gelmesinden kaynaklı karanlıktan sonra tuvalete giderken bir yetişkinden kendilerine eşlik etmesini istemeye karar vermeleri de (IRC, 2014, s. 16) korunmak amaçlı benzer bir yöntem geliştirdiklerini göstermektedir. Çadırların tuvaletlere olan mesafesi kadınlar ve çocuklar için risk oluşturmuştur. Merkezi yapılmış ve çevresi iyi aydınlatılmış olsa da çadırlardan uzak olması, geceleri kadınların çocukları tuvalete götürmeleri açısından ciddi bir kâbus haline gelmiştir (Düzkan, 2016, s. 35). K13 ve K11 numaralı katılımcılarımızın ifadelerinden lavaboya giderken ya aileden ya da akrabalarından birinin onlarla gittiklerini ve bu şekilde korkunun üstesinden gelmeye çalıştıklarını anlamaktayız. K11'in ifadesi şu şekildedir;

Bazı kadınları rahatsız edenler de oluyordu kadınlar oraya gidince mesela tuvalete gidince gece gidemiyordular mecburen diğer bir ferdini kaldırıp hadi benle gel tuvalete tuvalet sorunu çok kötüydü (K11, 58, evli, ortaokul, ev hanımı).

Katılımcılarımız ayrıca nöbet tutarak ya da olası bir tehlikeye karşı yastıklarının altında bıçak bulundurarak, silah bulundurmak ve arada havaya sıkarak kendilerince güvenlik yöntemleri geliştirdikleri durumunu ise şu şekilde ifade etmişlerdir;

Evet eşim başının altına bıçak bırakarak uyuyordu. Hele ilk başlarda yine bütün çadırlar doluydu iyiydi sonradan çadırlar tek tek boşaldıktan sonra baya bir ürkütücü oldu yani, korkuyorduk (K15, 40, evli, ortaokul, ev hanımı).

Deprem Korkusu ve Gece Uyuyamamak

Afetler sonrası korkulardan biri ise şüphesiz yaşanan deprem korkusundan oluşmaktadır. Bu korku da daha çok psikolojik kaynaklı korku olarak düşünülebilir. 30 Ekim 2020 tarihinde İzmir'deki deprem sonucunda evleri zarar gören kadın bireylerle yapılan mülakatta deprem korkusu bir katılımcı tarafından şu şekilde anlatılmıştır: “Bu süreçte uykusuzluk, kaygı, en küçük sestten korkma, ölüm ve sevdiklerimi kaybetme korkusu en yoğun yaşadığım duygular arasındadır. Afet sonrası tırnak etlerimi ve dudaklarımı farkında olmadan kanattığımı fark ettim” (Demirci ve Avcu, 2021, s. 98). Düzcelilerin depremlerde ciddi korku hissettikleri ve olası bir deprem korkusunun hayatlarının çok önemli hususlarından biri haline geldiği dolayısıyla yüksek binalarda ve kapalı yerlerde korku, üstelik panik yakınması durumunun çok sık görüldüğü (User, 2006, s. 37) belirtilmiştir. Bazı katılımcılarımızda da psikolojik olarak bu türden korkunun daha baskın olduğu anlaşılmaktadır.

En çok valla ne bileyim yani o zaten kafamda kaldı hep içimde kaldı bir korku olarak bunu hep taşıdım yani artık hiç olmayan bir depremde de ben diyorum ben sallanıyorum (K32, 60, eşi vefat etmiş, ortaokul, ev hanımı).

Çadır Yaşamında Kadının Bakım ve İş Yükü

En az gelişmiş ülkelerde ve bölgelerdeki; yoksullar, kadınlar, etnik azınlıklar, yaşlılar ve çok gençler de dahil olmak üzere çevresel koşulları en kötü olan yerlerdeki en savunmasız bu insanlar, afetlerin zararlı etkilerine karşı daha kırılgandırlar (Delaney ve Shrader, 2000, s. 46). Bu nedenle geçici barınaklarda kalan bazı kadın katılımcılarla yapılan görüşmelerde hasta, engelli, çocuk ve yaşlı aile üyelerinin bakımının da eklenmesi ile bu kadınların deprem sonrası işlerinin daha fazla arttığı ve yaşamlarına ciddi bir yük getirdiği gözlemlenmiştir. Bu durum kadının da bir depremde olduğu düşüncesinin çoğu zaman unutulduğunu ya da yok sayıldığını göstermektedir. Katılımcılarımızdan 21 tanesinin (K1, K3, K5, K6, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K25, K28, K29, K30, K31) hanelerinde ya da geçici barınaklarında bakıma muhtaç (yaşlı, engelli, hasta vb.) kişilerin olmadığını dolayısıyla bu kişilerin bakımına dair bir zorluk yaşamadıklarını belirtebiliriz. Geriye kalan 11 katılımcımız ise hanelerinde bakıma muhtaç kişilerin bakımına dair; sarsıntılarda dışarı çıkarmanın veya taşınmanın zor olması, çadır koşullarından kaynaklı hastalanma durumları, strese maruz kalma durumları ve korkuları, aksi davranışlarda bulunma, kendi ihtiyaçlarını karşılayamama, bazılarının yatalak olması, lavabo-banyo gibi ihtiyaçlarını karşılama, bakımlarının “ekstra yük” oluşturması gibi durumlardan kaynaklı çeşitli sıkıntılar yaşamışlardır. Katılımcılarımız o döneme ilişkin yaşadıkları sorunları şöyle ifade etmişlerdir:

Yaşlı bakımı lavaboda oturamıyordu, soğuk olduğu için bakımı zor oluyordu, sandalyede oturmak zorunda kalıyordu çadırda, deprem korkusundan kalbi yavaş çalışmaya başladı vücuttaki organlarına vurdu tedavisi iyiydi ama deprem sonrası gerileme oldu (K2, 42, evli, okur-yazar, ev hanımı).

10 katılımcımız (K1, K9, K12, K15, K18, K20, K22, K23, K28, K31) ise genelde bakıma muhtaç olma durumundan hareketle çocuk bakımıyla ilgili sorunlar yaşadıklarından bahsetmişlerdir. Bu

sorunlar da daha çok çocukların; hastalanmaları, ihtiyaçlarına ulaşamama, lavabo ihtiyaçları ve bakımı, korkuları, ağlamaları şeklinde olmuştur.

Baldızımın küçük bebeği vardı çok zordu, gerçekten çok zordu. Bez bulamıyorsun ne bileyim iyi yaşamadığın için, iyi beslenemediğin için çocuğunu iyi emziremiyorsun. Çocuktur ağlar kendi evinde özgürsün daha rahatsın ama 16 kişinin içerisinde küçük bir bebek büyütme tabii ki çok ilgilendik o dönem hiçbir şekilde hani bir şeyden yapmadık, mahrum bırakmadık ama o da çok zorluk çekti yani bebek o dönemde düşünsene biz kendimize yine o sıcak yeri yapmıştık az önce anlattım ya sıcaktı diye (K18, 44, evli, ortaokul, ev hanımı).

Yardım ve Destek Konusunda Dayanışma ve Gerginlik

Deprem sonrasında insanların yaşamları alt üst olmakla birlikte yaşanan büyük sıkıntılardan biri de ekonomik olarak ihtiyaçlarının karşılanamamasıdır. Depremden sonra ilk zamanlar insanlarda paranın varlığı hiçbir şey ifade etmediğinden (ihtiyaçların karşılanacağı yerlerin hasarlı ya da kapalı olması) yardımlar çok büyük bir önem taşımakta ve gereklilik arz etmektedir. Dolayısıyla yardımların çok büyük bir hızla ve koordineli olarak dağıtılması oldukça önemlidir. Bu hız ve koordine sağlan(a)madığı takdirde deprem sonrası yaşanan mağduriyet durumu katlanmaktadır. Katılımcılarımızdan bazıları ve deprem sonrası birçok şeye ihtiyaç duyduklarını fakat zaman zaman yardım alma konusunda sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılarımız da yardım talep etmemişlerdir ya da yardım için gidip herhangi bir yere başvuruda bulunmamışlardır (ya daha ihtiyaç sahibi insanlara verilsin diye kendi durumlarının daha iyi olduğu düşüncesi ya da çekinme, utanma gibi nedenlerden kaynaklı talep edememe vb. durumlar).

Yok hiçbir yardım almadık. İstemedik de” (K10, 63, evli, okur-yazar, ev hanımı).

Bazı katılımcılarımız ise her ne kadar başvuruda bulunmasalar da ya da yardım talep etmeseler de bazen bu kişilere yardım gelmiş ve bazıları da gelen yardımdan faydalanmışlardır. Yardımın gelmesi veya yardımdan faydalanmaları ise; gidilen yerde depremde olduklarının bilinmesi üzerine insanların yardım etmek istemeleri, yardımın kapılarının önüne kadar gelmesi ya da bırakılması şeklinde olmuştur. Bu durumu da şu şekillerde belirtmişlerdir:

Bulunmadım u yok bulunmadım. Evet evet aldık o zamanlar yardım yapanlar vardı alıyorduk yardımları. Yani mesela hani kurumsal değil de bireysel olarak para yardımı da geliyordu, gıda yardımı da geliyordu, çadırların önüne bırakıp gidiyorlardı, kendilerini bile göstermiyorlardı tabii tabii çok vardı yani giyim-kuşam olsun yani alıyorduk vardı o zamanlar. Biz merkezi bir yerde olduğumuz için göz önünde olduğumuzdan dolayı yani bir şeyimiz eksik değildi. Mesela batıdan dışarıdan gelen vatandaş ilkin buradan geçtiği için buradaki 10 tane çadırı görüyor biz biraz o konuda şanslıydık ama ücra köşelerde var olan çadırlar ve kendi imkanlarıyla yapmış oldukları barakalarda bizler kadar şanslı değillerdi. Buradan her şey oo dört dörtlükmüş anlaşılmasın değil bizim için dört dörtlüktü² (K15, 40, evli, ortaokul, ev hanımı).

Bazı katılımcılarımız yardım talebinde bulunmuşlar ve talepte bulunmalarına rağmen alamamışlardır veya alınan yardımların çok yetersiz olduğunu ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını belirtmişlerdir. K24 alamadığını, K4 gelen yardımın ihtiyaca uygun olmadığını, K29 ise durumunu şu şekilde belirtmiştir:

Tabii ki, bir talepte bulundum ama tabii ki hiçbir yardım alamadık eşinizin sigortası var deyip hiçbir yardımda bulunmadılar³ (K29, 42, evli, lise, ev hanımı).

² Katılımcımızın eşi depremde aldıkları yardımlara dair konuya açıklık getirmiştir.

³ Gidilen yerdeki belediyelerden birinden yardım talebinde bulunulduğundan isim açıkça yazılmamıştır.

Katılımcılarımızdan çok az bir kısmı ihtiyaçlarını giderecek kadar yardım aldıklarını belirtmişlerdir.

Okulda öğrencilere okul kıyafeti falan verildi. Ben gidip vakfa yardım istedim, kaydettim İstanbul'da onlar yardım ettiler, yardımcı oldular (K16, 44, evli, okur-yazar, ev hanımı).

Açıklanın'ın açıklamalarına göre, yardımların ihtiyaç sahiplerine değil fırsatçılara yaradığından, dağıtımda torpilin etkisinden, ihalelerdeki kuralsızlıklardan, hatta kimi zaman gereksiz çadır-kent yatırımları olduğundan, tırlar dolusu yardımın ne yapıldığı sorularından, depoda çıkan yangının çalınan malların saklanması sağlanması gibi durumlardan 1930'lardan şimdiye kadar çeşitli zaman ve mekanlarda bahsedilmesini, böyle bir sistemin kurumlaşmamış olmasıyla bağlantılandırılmıştır (aktaran Açıklanın, 2017, ss. 292-293). Bu açıklamalar aslında yardımların nasıl dağıtıldığına dair haksızlıkları ortaya koymaktadır. Bir katılımcımız da yardımın nasıl "torpil"li bir hal aldığını, yardım vermede "torpil"in devreye girdiğini dolayısıyla alamadıklarını, yardım alma konusunda yaşadıkları sıkıntıyı şu şekilde ifade etmiştir:

Bir çadır (için) 3 gün havaalanına gittiler ⁴bir çadır bize vermediler. Zaten muhtarımız hiçbir işe yaramıyor, belediye de vermedi hiçbir şey. Bazı kişiler bir şeyler aldılar ama biz hiçbir şeyden faydalanmadık hiçbir şeyden. ... Bazı kişiler çok aldılar bazı kişiler hiçbir şey almadılar. Bazen diyorlardı gelin sıraya girin falan birkaç sefer gittiler sıraya girdiler ha dedi bitti ha dedi bilmem ne oldu ne olmadı bir izdiham çıkıyordu bir şey alamadılar sonra ne kimseyi çağırdılar ne biz şey gidip yaptık.... Yani bu deprem bize hiçbir fayda dokunmadı bilmiyorum kime dokunduysa hepsi torpildi her şey torpildi kendilerine veriyordular diğerleri kalyordu (K27, 59, evli, ilkokul, ev hanımı).

Yani ihtiyacımız olmadığı doğrultusunda hiçbir talebimiz olmadı. ... Komşumuz [bir kamu kuruluşunda] çalışıyordu ve gelen her yardımı evine getiriyordu ihtiyacı olsun olmasın. Bence ihtiyaç sahiplerinin çok fazla yardım aldığını düşünmüyorum ki başvuru yapanların hiç aldığını düşünmüyorum zaten bu sebepten dolayı da herhangi bir talepte bulunmadık (K13, 30, evli, lisans, iktisatçı).

User'in (2006) yaptığı araştırmada, Düzce depremlerinden sonra Düzcelilerin sıklıkla belirttiği durumlar; Düzce'de birileri, evleri yıkılmamış olsalar bile dağıtılan ev eşyalarından yararlanmak amacıyla kuyruğa girmiş, yardım çadırları ve kamyonlarından aldıklarıyla bakkal dükkânı açmış, aylarca hazır yiyerek tembelliğe alıştıkları gözlemlenmiştir (User, 2006, s. 33). Bu durum zaman zaman yardımların ihtiyaç sahibi olmayan kişiler tarafından fazlaca yararlanıldığı ve hatta istiflenmesi durumunun söz konusu olduğunu bize göstermektedir. Yardımların koordineli dağıtılmamasından kaynaklı sıkıntılı durum Van Depremlerinde de çok miktarda yardım gelmesine karşın genel anlamda bir memnuniyetsizliğin olduğu; AFAD, Valilik, Belediye, STK, ulusal ve uluslararası kuruluşların koordinesiz olan yardımlarının büyük bir tepkiye sebep olduğu ifade edilmiştir. Yerel birimlerin kimi zaman muhtar ve imamı da devreye soktuğu yardım dağıtım organizasyonunda büyük bir aksaklığın olduğunu belirtmek mümkündür (Tuna vd, 2012, ss. 47-48). Marmara Depremi sonrası ilgili devlet kurumlarının ve yerel yönetimlerin olası bir afet plan taslaklarının olmaması durumu, yöredeki kurtarma çalışmalarında ve gelen yardımların koordine edilmesinde ciddi sorunlara ve eksikliklere yol açmıştır. Bu durumun meydana gelmesinde, devlet yetkililerine ve kriz merkezlerine duyulan güvensizliğin, yardımların kötü ve denetimsiz eriştirilmesinin, yabancı kişilerin yardımları ihtiyacı olan kişilere yönlendirebilecekleri, daha adil bir dağıtım için bilgi ağları konusunda fikir sahibi olmamalarının etkisi büyüktür (Toksoy, 2006, s. 133, 136). 1999 Marmara ve 2011 Van depremindeki durumlar afet yönetimiyle alakalı sıkıntılar tarihsel sürekliliği doğrular şekildedir. Doğal felaketler sonrası toplanan yardımların satılması, siyasal taraflılığa göre gıda, çadır dağıtımlarının yapılması, STÖ'lerin gıda dağıtımını etkilemesi ve güvenlik güçleriyle halkın karşı karşıya kaldıkları yağma olaylarının yaşanması geçmişte yaşanmış örneklerin tekrarı olmuştur (Aykutalp, 2019, ss. 79-80). Tüm bu örneklerden

⁴ Burada bahsedilen olay deprem sonrası havaalanına çadır almak için giden kişilerin polisler tarafından uğradıkları tazyikli su müdahalesidir.

anlaşılacağı üzere deprem sonrasında dağıtılan yardımların “siyasallaştırıldığı” ya da “ya da yanlış davranıldığı” anlaşılmaktadır. Bu ifadeler benzer olarak bir katılımcımızın bazı insanların yardımları istiflemesi ve bazı insanlara da yardımın ulaşamaması durumundan bahsettiğini görmekteyiz. K17, aynı zamanda Van'daki yardıma dair basında yer alan haberlerden ve insanlara bakış açısının çarpıtılmasından duyduğu rahatsızlık dile getirilmiştir.

Ya şöyle ulaşılabilir o dönem mesela şöyle bir şey vardı insanlar istif de yapmaya başladı yani bir nasıl diyeyim şöyle bir şey miydi o psikolojiyi tam anlayamıyorum var ama o da olsun ya gelsin nereden geliyorsa gelsin mantığı vardı bize ulaşılmıyordu yani hem evimizden uzak olması bence yoksa talep etmediğimizden değil ihtiyacımız olan şeyler de vardı ama böyle bir şeyin söz konusu olduğunu bildiğimiz için daha böyle geri planda durmayı düşündük çünkü her anlamda zarar görüyorduk yani basında Van'ın ne bileyim hemen depremden sonra kamyonların arkasından koşan insanları lanse edilmesi ama gerçekte çok daha farklı psikoloji vardı o insanlara paketlerin fırlatılması poşetlerin içinde çıkan ırkçı söylemler yani bütün bunların varlığı bence biz almasak daha iyi yani biraz daha geri planda olalım şu an ihtiyacımız yok ama gelmiş olsaydık tabii ki de alacaktık yani yani geri göndermeyecektik insanların böyle bir şeyi yok geleni alıyoruz kabul ediyoruz ama ulaşılmadı bize (K17, 29, evli, lisans, sosyolog).

Van Depremlerinde yardımların yeterliliği konusunda neye ihtiyaç duyulduğunu araştıran bir çalışmada; yoğunlaşmanın (3 temel ihtiyaçta) olduğu görülmektedir. Katılımcılar, (%73,1), barınma (%67,2), giyim (%59,5), battaniye (%26,4) ve yatak (%17,9) türünde yardıma ihtiyaçları olduğu belirtilmiştir. Ayrıca veriler, depremden 3 ay sonrası yapılan tüm yardım organizasyonlarına rağmen zor iklim şartlarından kaynaklı insanların barınma ihtiyacından önce en fazla ihtiyaç duyulan şeyin gıda olduğunu göstermektedir (Tuna vd, 2012, s. 33). Çalışmamızda kadınların en çok ne tür yardımlara ihtiyaç duyduklarına bakıldığında ise; barınma alanları, temizlik malzemeleri, yakacak, gıda, psikolojik destek, para, yatak, giyecek vs. olduğunu anlattıklarından çıkarabilmekteyiz.

Yani giyim olarak giyim olarak çok fazla zorlanmadık. Zaten giyeceğimiz vardı şey olarak gıda olarak çok zorlandık, kişisel ihtiyaçlarımızda çok zorlandık çarşı yoktu, pazar yoktu mesela paramız bile yoktu çarşıya çıkıp kişisel ihtiyaçlarımızı almada. Kişisel bence kişisel ihtiyaçlarımızda çok zorlandık. Evet temel ihtiyaçlarda çok zorlandık (K28, 32, evli, ilkokul, ev hanımı).

Yaşanan afetler sonrasında yardımların dağıtımı kadar yardımlardan faydalanmakta kadınların sıkıntılı bir durum yaşadıkları söylenebilir. Bu sıkıntılardan bazıları yardımdan faydalanmak için girilen kuyrukta ya da gidilen yerde kadın olmaktan kaynaklı yaşanan sorunlardır. Örneğin, Tamil Nadu'da Tsunami'den etkilenen bölgelerde tekne ve katamaran verilmeyen kadınlar hatta bir kültürde ayrı bir şekilde aile birimi olarak kabul edilmeyen bekar kadınların yardım ve rehabilitasyon hizmetleri alamadığı, ayrıca evlenmemiş kadınlar, özellikle çocuksuz dul kadınlar, yaşlı kadınlar, evsiz kadın - erkekler geleneksel yerel erkeklerin hazırladığı yardım listelerinde yer almadıkları ve bunun neticesinde, yardım ve rehabilitasyon malzemelerinin dağıtımında dışarda tutuldukları (Pincha, 2009, s. 31,35) belirtilmiştir. 2011 Van Depremi'nde yardımların dağıtımı esnasında kadınlar için kullanılan dilin aşağılayıcı ve ayrımcılık içerdiği öğrenilmiş ve bu tutum “Sen git kocan gelsin”, “senin ailen yok mu” vb. cümlelerle bilhassa yalnız yaşayan kadınların (eşi tutuklu, ölmüş, boşanmış vb.) yardımlardan faydalanamaması durumuna yol açmıştır. Kentte yapılan psikolojik grup danışmanlığı çalışmalarında, bu problemlerin kadınların kendini yetersiz ve değersiz görmesi, yalnızlaşma hissetmesi gibi durumlara sebep olduğu gözlemlenmiştir (TTB-SES, 2012, s. 12). Kadınların daha çok yardım almak zorunda kalma durumu ise bir çalışmada şu şekilde özetlenmiştir. “Erkekler açısından, yardım almak, kendi başarısızlıklarının bir itirafı gibi deneyimleniyor. Bu nedenle, hem yardım başvurularının yapılması (ki bu gerçekten son derece meşakkatli olabilen bir iş) hem de örneğin parasız yiyecek ya da ekmek kuyruklarına girme işi, kadınlar tarafından üstlenilmiş” denilmektedir (Bora, 2019, s. 108). Afetzedelere verilen yardımlarda eşitsizlik olması ve toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle erkeklere ayrıcalık tanınması, kadın ölüm oranlarının ve zarar görülebilirlik düzeylerinin afet sonrasında da artışına yol açmaktadır (Ünür, 2021, s. 372). Kadının yardım almaya gönderilmesi veya yardıma giderken “kocasının/ailesinin” durumlarının sorularak dışlanması toplumsal cinsiyetten kaynaklı roller ve mevcut

ataerkil değerlerinin baskın olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bazı katılımcılarımız yardım alırken kötü muamelelere maruz kaldıklarını şu şekillerde ifade etmişlerdir:

Ya zaten kadınsan alamazsın o yardımı çünkü senin o tıra binmen, o erkeklerle mücadele eden mümkün değil çünkü orada erkek erkeğe bile yetemiyordu yani kim güçlüyse o alıyordu ve her defasında birkaç tane aynı kişiler alıyordu çünkü benim erkek kardeşim yok e babam da oraya gidecek güçte değil yani biz gidiyorduk, biz gidiyorduk biz de kadın olarak onlarla mücadele edemiyorduk tabi ki onlar da mesela demiyordu kadına öncelik verelim demiyorlardı tabi ki haliyle. Tabi ki ben orada erkek olsaydım o kamyonun üstüne çıkardım ama ben kadın başıma çıksam beni orada fırlatabilirdi yani. Erkek erkeği fırlatıyordu beni mi fırlatmayacaktı (K30, 35, evli, lisans, sosyolog).

Mesela annem Kürtçe konuşurken kendini Kürtçe ifade ederken işte bir sağlık çalışanının farklı muamelesine maruz kaldığını gördüm ama bunun depremle bir bağlantısı yok özellikle deprem sürecinde gittiğimizde K.'da annemin işte Kürtçe konuşursa farklı bir muameleye maruz kalır mıyız çekincesi var en çok burada zorlandım işte annemi doğru ifade ettireyim hani annem bu anlamda bir şeye maruz kalmasın ben onu ifade edebildiğim kadar ifade edeyim ama ifade ederken de işte Vanlı mıyız aynı zamanda Kürt oluşumuz bu muameleyi işte derinleştirmesin şeyi vardı hani bunu olabildiğince doğru cümleler kullanayım tamam anlayışlı olayım bir şey söylerse tamam okey her şey sizin istediğiniz gibi olsun şeyi vardı çünkü neye uğrayacağını bilmiyorduk hani (K17, 29, evli, lisans, sosyolog).

Bu ifadelerde kadınların fiziki güçsüzlükleri dayanabilecekleri baba ya da koca, ağabey gibi bir figürün bulunmaması ve etnik dil kullanımından dolayı kadınların kendilerini huzursuz hissetmelerini yardımdan faydalanma konusunda olumsuz etkiler yarattığını ortaya koymaktadır.

Deprem Sonrasında Kadının Değişen Gündelik Yaşamı ve Sosyal İlişkileri

Depremler, toplumsal yapının en temel öğelerinden biri olan aileyi olumsuz etkilemekle beraber aile bireylerinin gündelik hayatlarını ani ve olumsuz bir şekilde değiştirmekte, sosyal ilişkilerine zarar vermektedir (Fırat, 2022, s. 66). Bundan dolayı yaşanan depremden sonra insanların yaşamları çeşitli şekillerde değişip dönüşmektedir. Bu değişen ve dönüşen durumlar; ev içi ilişkiler, sosyal faaliyetler ve yaşam kalitesinin depremden öncesi ve deprem sonrası farklılaşması durumudur. Şüphesiz insanların deprem öncesindeki yaşamları, alışkanlıkları, rutinleri ve faaliyetleri belli bir düzende devam etmekte olup deprem sonrasında bozulan ya da işlevini kaybeden bu ilişkilerin ve faaliyetlerin eski düzene dönmesi ya deprem sonrası 1-2 yılı bulmuş ya da depremin yaşattığı acı veya travma bu sürenin daha da uzamasına sebep olmuştur.

Kadınların deprem sonrasındaki gündelik yaşamda ev içi ilişkilerinin değişip değişmediği durumuna bakıldığında bazı katılımcılarımız depremden sonra kısa bir süre korku, huzursuzluk gibi durumların olduğunu fakat sonrasında ilişkilerinin eskisi gibi olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla deprem öncesi ve sonrasında ev içi ilişkilerinde herhangi bir değişim olmadığını K31 ve K25'in ifadelerinden anlamaktayız:

Değişen bir şey olmadı (K31, 45, evli, önlisans, laborant).

Bazı katılımcılarımız ise depremden öncesine göre ev içi ilişkilerinin daha iyi olduğunu deprem sonrası birbirlerine daha bağlandıklarını, sevdiklerini kaybetmedikleri için birbirlerinin kıymetini anladıklarını ifade etmişlerdir. Ev içi işlerin gerek çadır gerekse ev yaşamında kadının üzerinde olduğunu, tüm bunlardan kadının sorumlu tutulmasında bir değişimin olmadığı K9'un anlatısından anlaşılmaktadır:

Yani birbirimize bağlılığımız daha çok arttı mesela her gün ayrı odalardayken birbirimizi daha çok merak eder olduk bir arada olmaya daha çok özen gösterdik hani bir şey olursa bir arada olalım diye. Yani huzurumuzda, durumumuzda bir değişiklik olmadı ama dediğim gibi bir arada olmaya daha çok özen göstermeye başladık (K9, 51, evli, ortaokul, ev hanımı).

Bazı katılımcılarımız ise deprem sonrası ev içi ilişkilerinin daha çok kötüleştiğini, deprem öncesindeki huzurlu ortamın artık olmadığını söylemişlerdir. Bu huzursuzluklar genelde; depremden önceki evlerinin müstakil, konforlu olması fakat şimdi oturdukları yerin küçük olması, deprem sonrası geçici barınaklarda uzun süre aynı insanlarla kalmalarından kaynaklı “bıkkınlık”, psikolojik desteğin olmaması, ekonomik sıkıntılar, çekirdek aileden geniş aileye geçilme durumları şeklinde olmuştur.

Hani her ne kadar dile getirmesek de yani eşimle de uzaklaştık yani o anlamda sıkıntılar yaşadık. O çekirdek aileyle hani geçirdiğimiz zamanı geçiremez olduk artık. Çünkü kayınvalidem de evin büyüğü ve çok fazla misafirimiz geliyordu bizim onun sıkıntısını çok yaşadım. Bir de aksi gibi o sene okulumuz okullar yıkıldığı için sabah biz çalışıyorduk öğleden sonra başka okul. Ben sabah 5 buçuk 6 da kalkıp okula gidiyordum çok erken saate gidiyorum hani onu çok geç yatıp çok erken kalkıyordum o anlamda beden olarak. Hani hem psikolojik olarak hem beden olarak da çok yoruluyordum çok geç yatıp çok erken kalkıyordum. Sürekli bir misafir sirkülasyonu gidiyorlar, geliyorlar hani deprem bitmiş herkes görmeye geliyor ya da akrabalar geliyor o anlamda zorlanmışım açıkçası (K22,39, evli, lisans, öğretmen).

Depremden sonra önceki rutinlerinden farklı olarak bazı değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. Bu değişim-dönüşümlerin yaşandığı bir diğer konu ise sosyal faaliyetler ve kamusal alana çıkma, yaşam kalitesindeki değişimlerdir. Depremden sonra bozulan rutinler ve yapılan sosyal faaliyetler kimi zaman kısa süreli kimi zaman da uzun bir süre farklılık göstermektedir. Bu durum bazen deprem sonrasında daha olumlu bir tablo ortaya koyarken kimi zaman da daha olumsuz bir hal almıştır. Katılımcılarımızın bazıları deprem öncesinde daha sosyal olduklarını ya da sosyal faaliyetlere daha çok katıldıklarını deprem sonrasında sosyal faaliyetlere katılımın azaldığını ve nedenlerini ise şu şekillerde açıklamışlardır:

Ya tabii ki katılıyordum hem iş hayatım vardı aynı zamanda farklı etkinlikler vardı çocuklarım kurslara gidiyordu ben farklı etkinliklere katılıyorum spor salonuna gidiyordum ne bileyim işte böyle şeyler bunlar tamamen hayatımız değişti yani lüks şeyler yaparken farklı etkinlikler yaparken birdenbire işte sadece yaşamımızı sürdürebilme yeteneği üzerine yoğunlaşmaya başladık (K23, 46, evli, yüksek lisans, öğretmen).

Bazı katılımcılarımız ise deprem öncesindeki sosyal yaşam ile deprem sonrası arasında herhangi bir farklılaşmanın olmadığını, 1-2 yıldan sonrasında sosyal yaşamın eskiye döndüğünü dolayısıyla “aynı” olduğunu belirtmişlerdir.

Aynen öyle devam ediyor (K1, 61, eşi vefat etmiş, ilkokul, ev hanımı).

Bazı katılımcılarımızda depremden sonra daha çok sosyalleştiklerini ve nedenlerini şu şekillerde ifade etmişlerdir:

Evet hocam bu konuda tabii ki çok gelişme oldu bizde depremden önce asla hani böyle kötü afetler yaşamadım insana gerçekten hani bir bakış açısı kazandırıyor insana. Depremden önce tamamen düz sadece işte atıyorum çalış veya hani okula git gel veya çalış bu kadar eve gel o kadar hani varsa hani akşam üzerleri o da çok nadiren böyle iş çıkışı arkadaşlarımızla takılırdık depremden sonra ise hocam birçok şey önem kazandı çok şey önem kazandı gerçekten aile içi tartışmalardan tutun işte sosyal aktivitelerde bulunabilmek, zamanını daha verimli kullanabilmek bunların hepsi açıkçası bana depremden sonra kalan güzel şeyler. Ben şimdi mesela tüm vaktimi gerçekten de hani en iyi şekilde geçirmeye çalışıyorum e sürekli sevdiğilerimle beraber aktiviteler yapmak

istiyorum bazı turlara sürekli katılıyorum bunların dışında aile içi bahsettiğimiz şeyleri birçok şeyi mesela eskiden olsa atıyorum karşılık verirsin belki kendini frenlemezsin ama şimdi bazı şeyler daha oturuyor kırmayalım birbirimizi böyle yani hayatın önemi elbette ki artıyor hocam (K14, 30, bekar, lise, muhasebeci).

Katılımcılarımız sosyal faaliyetlerini ya da sosyalleşme durumlarını gerek deprem öncesi gerek deprem sonrası bu şekillerde anlatırken sokağa veya kamusal alana çıkma durumları açısından deprem öncesi/sonrası yaşam kalitelerinde değişim dönüşüm söz konusu olduğunu da belirtmişlerdir. Katılımcılarımızdan bazıları depremden önce yaşam kalitelerinin daha iyi olduğunu ya da sokağa, kamusal alana çıkma durumlarının daha olumlu olduğunu söylerken deprem sonrasında tüketim alışkanlıklarının değiştiği ve alım güçlerinin düştüğü belirtmişler ve bunun da nedenlerini şu şekillerde anlatmışlardır:

Yani depremden önce alım gücümüz çok yüksek olduğu için hani ihtiyaçlarımızı karşılamak daha kolaydı. Şu anda teknolojinin ilerlemesiyle ya da ürünlerin artması olsa da alım gücümüz zayıf olduğu için şu anda depremden önceye göre daha az ürün alabiliyoruz ya da daha az malzeme alabiliyoruz. Tabi ki etkiledi şu anda sadece ihtiyaçlarımızı alıyoruz ama depremden önce hem ihtiyaçlarımızı hem de isteklerimizi alıyorduk şu anda alım gücümüze göre sadece ihtiyaçlarımızı alıyoruz (K21,38, evli, lisans, öğretmen).

Şöyle zaten erkek şehri olan bir yerdi arada sırada kadınların caddede görüldüğü bir yerdi tamamen erkeklerin görüldüğü bir hal almaya başladı ve bu bence en korkunç olanı...mesela yani kendi hem cinsini bulamıyorsun çünkü şehirden kadını tamamen kopardı deprem yani ne bileyim esnaf olarak çalışanı da kopardı işte küçük ne bileyim işletmeleri kadın iş ne bileyim sahibi işletmecisi kadın olan yerlerin kapanmasına neden oldu mesela daha çok işte kadın üzerinden daha fazla bir şeyin olduğunu fark ediyorum bunun tam tanımını şey yapamıyorum ama yani bir kadını şehirden kopuş sürecini deprem üzerinden çok net görebiliyoruz yani zaten tek tüktü ama deprem bu ayrışmayı derinleştirdi...Şu an biraz daha şu son 3 yıldır diyebilirim ki hem depremin o etkisi yavaş yavaş gitmeye başlamıştı. Yani işte çok şey mesela dışarıdan gelen arkadaşlar konuştuğu zaman ha Van ne kadar hareketli ve canlı diyor ama o çok sancılı bir süreçti yani gerçekten gece bir yıl 2 yıl boyunca gece dışarı çıkmak hiç yoktu mesela 8 oldu mu dükkanlar kapanırdı şu an biraz daha Van işte aktif bunu İranlıların gelip gitmesiyle çok ilintisi olduğunu düşünüyorum yani işte tamamen o sancılı sürecin işte o kabuğunu değiştirmesiyle alakalı ilintili buluyorum bu süreci bunlar hâlâ hani var bir erkek şehir diyebilirim deprem zamanı sadece derinleştirdi (K17, 29, evli, lisans, sosyolog).

Katılımcılarımızdan bir kısmı ise yaşam kalitesi ya da sokağa çıkma durumları açısından deprem öncesi ve sonrası herhangi bir farklılaşmanın olmadığını söylemişlerdir. Bazıları da belli bir süre sıkıntılı olduğunu fakat daha sonra eskiye döndüğünü anlattı.

Yok aynıydı çok bir değişiklik olmadı (K19, 29, Bekar, Lisans, Mühendis).

Diğer katılımcılarımız ise depremden sonrasında yaşam kalitelerinin, çadır alanından dışarı çıkma durumlarının arttığını ve nedenlerini şöyle anlatmışlardır:

Deprem öncesi zaten dediğim gibi öğrenciydim ve bizim kültürel yapı olarak değil yani aile yapısı olarak da çok fazla sosyalleşmiyordum dışarıdaki tek temas ettiğim şey okuldu okula gidip gelme ama depremden sonra sosyal alanım arttı yani daha çok yere erişebildim daha fazla kendi ayaklarımın üzerinde durabildim daha fazla kendini bulmuş kendini kazanmış biri iş alanlarına erişebilen böyle bireye dönüştüm ama bunun hani depremlerle mi bir ilgisi var hani o süreçte kendini bulma acaba belki şey de olabilir depremde yan yana olmak mesela ağabeylerle ya da aileyle daha çok kaynaşma birbirimizi aslında her ne kadar aynı aileye mensup olsak da yan yana gelince birbirimizi daha çok tanıdık bence

daha çok güvendik belki bunlardan da kaynaklı olabilir çünkü dışarıyla olan bağlantım daha çok arttı. Depremden sonra daha iyi diye (K7, 30, bekar, lisans, sosyolog).

Sonuç

Van 2011 depremine ilişkin 32 kadınla yapılan görüşmelerde aradan yıllar geçmiş olmasına rağmen kadınların o günleri anarken halen korkuları, yeniden yaşadıkları ama bu deneyimlerini de paylaşmak istedikleri tespit edilmiştir. Bu çalışma metodik olarak yorumcu-inşacı yaklaşıma ve kuram olarak gündelik yaşam ile mekânın dönüşümü kuramlarına dayandırılmıştır. Araştırmanın bulgularından 5 temel tema oluşturulmuştur. Bunlar; çadırın fiziki özellikleri, yaşanan korkular, çadır yaşamında kadının bakım ve iş yükü, yardım ve destek konusunda dayanışma ve gerginlik ve deprem sonrası kadının değişen gündelik yaşam ve sosyal ilişkileridir. Araştırmanın bulgular kısmında bahsedildiği üzere bu araştırma ile literatürde yapılan çalışmalar (Açıklan, 2017; User, 2006; Çocuk Vakfı, 2012; IRC, 2014; Demirci ve Avcu, 2021; Düzkan, 2016; Nasution, 2017; Tuna vd, 2012; T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, UNICEF, 2015; Toksoy, 2006; Aykotalp, 2019; Pincha, 2009, TTB-SES 2012 ve Ünür, 2021) arasında yakın benzerlikler olduğu görülmüştür.

Çadırların fiziksel veya mekânsal özellikleri kadınlar için büyük zorluklara sebep olmuştur. Geçici bir mekânın olarak çadırın küçük, soğuk ve soğuğa karşı dayanıksız olması ayrıca gerekli olan lavabo-banyo-tuvalet gibi eklentilerin olmamasından kaynaklı kadınların çok büyük sıkıntı ve sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Yeni mekânsal özelliklere dair kadınların kendilerince çözümler bulmaları gündelik yaşamlarını ve toplumsal ilişkilerini yeniden üretmek zorunda kalmaları Lefebvre ve Harvey'in mekânsal-birey ilişkisine dair kuramsallaştırmalarında da bahsedildiği üzere hem mekânın hem de ilişkilerin yeni koşullara göre nasıl şekillendiğini-yeniden üretildiğini göstermektedir. Bu durum kadınların deprem sonrası yaşanılan yere yeni eklentiler yapmaya çalışmaları, bu yerleri daha yaşanılabilir kılmak için çeşitli açıdan tasarımları; var olan koşullardan hareketle yaşanılan alanı barınmaya ve ilişkileri sürdürmeye elverişli hale getirmeye uğraşmaları aslında mekânın ve ilişkilerin birbirini karşılıklı olarak değişip-dönüştürdüğünü dolayısıyla Harvey ve Lefebvre'nin kuramsal tartışmalarının benzer sonuçlarına ulaşıldığını göstermektedir. Bu durum kadının aynı zamanda sorunlarla baş etme yollarını ve sorun çözme kapasitesini ortaya koyduğu gibi gündelik yaşamını inşa etmesini de getirmiştir.

Kadınların çadırın fiziki özellikleri nedeniyle birçok ailenin iç içe birlikte yaşamasından kaynaklanan mahremiyet olgusunun sarsıldığını ya da bozulduğunu ifade etmeleri ve bunun kadınlar açısından daha büyük bir sorun oluşturması ataerki kültürün yarattığı cinsiyet rollerinden kaynaklanmaktadır. Özellikle çadır kentlerde kalan kadınların çevreden gelebilecek her türlü rahatsız edici davranışlara karşı büyük bir korku duyduğu bu yüzden kendini sürekli kontrol altında tutmak zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu durum kadınların deprem öncesindeki yaşamlarına göre daha çok korku, endişe duymalarına ve daha baskı altında hissetmelerine sebep olduğu söylenebilir. Bunun için çadırda kalan erkeklerin nöbet tutma desteği olsa da yine de kadınlar yoğun oranda huzursuz olduklarını ifade etmişlerdir. Gerek geceleri uyuyamamak gerek yardım alma konusunda yakından tanıdıklarına ve erkeklere öncelik vermek, gerekse gündüz sokaklarda saldırıya uğramak gibi baskın davranışlarla yüz-yüze kalmaları bu çalışmanın temel bulguları arasında olmuştur. Ayrıca çadır koşullarında yaşlı-engelli-hasta ve çocuk bakımının da deprem sonrasında kadınlar tarafından üstlenildiğini ve bu nedenlerden kaynaklı ciddi sıkıntılar yaşadıkları görülmüştür. Dolayısıyla bakım yükünün deprem sonrasında da kadın tarafından yerine getirilmesinin beklentisi ve sosyal ilişkilerin-faaliyetlerin değişip-dönüşmesi kadın için sancılı bir süreç oluşturmuştur. Yaşanan korkuların, kaygıların, sıkıntıların ve artan iş yüklerinin özellikle kadınlar tarafından hissedilmesi Berger ve Luckmann'ın yaklaşımından hareketle yaşadıkları toplumun kültürel değerlerin ve normların bireylerin zihinlerinde anlamlandırılarak inşa edildiğini ve bu şekilde toplumsallaştıklarını göstermektedir.

Bir durum tespiti olan bu çalışmanın sonucuna göre deprem öncesi, deprem sırası ve deprem sonrası felaketlerin yaşanmaması için önlemlerin önceden alınması ve bunun için AFAD'ın koordinatörlüğünde bir kriz masasının kurulması özellikle imar planlarında depreme dayanıklı malzemelerin kullanılması ve uygun olmayan mekânlarda bina inşaatına izin verilmemesi gerekmektedir. Ayrıca deprem sonrasında kadınların ayrımcılığa uğramaması için durumlarını iyileştirecek, yüklerini hafifletecek eşitlikçi politika ve uygulamalara öncelik verilmesi ve kadın temelli bir bakış açısına uygun politikaların geliştirilmesi önem taşımaktadır. Bu kapsamda şu öneriler sunulmuştur.

Öneriler

- Kadınların özel yaşamlarının gizliliği konusu ile çadırlarda birkaç ailenin bir arada yaşaması arasında ilişki bulunmaktadır. Bu durum en çok kadınların mahremiyet ya da özel yaşamlarının gizliliği konusunda sorun yaşamalarına sebebiyet vermekte ve hassasiyetlerini sarsmakta veya bozmaktadır.
- Çadır mekanlarının gece aydınlatılması ile kadınların kendilerini güvende hissetmeleri arasında ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle kadınların geçici barınma alanlarında yaşanan çeşitli korkulardan kaynaklı olarak güvenliğin sağlanmasına önem verilmeli ve bunun için barınma mekanlarının gece sürekli aydınlatılması ve güvenlik birimlerinin kontrollerinin artırılması sağlanmalıdır.
- Kadınlar açısından geçici barınma alanlarında altyapı sistemlerinin ve eklentilerinin (lavabo, mutfak, banyo, tuvalet gibi alanların) eksik ya da olmama durumu deprem sonrası güçleşen kadın yaşamını daha zorlaştırmakta dolayısıyla bu alanların donatılarıyla birlikte önceden tasarlanması gerekmektedir. Ayrıca depremin olduğu ilk zamanlarda dağıtılan çadırların mekânın fiziki özelliklerine ve bölgenin iklimsel koşullarına uygun olmasına dikkat edilmelidir.
- Kadınlar ve aile üyeleri açısından deprem sonrası geçici barınma alanlarında temizlik, hijyen ve suya erişim konusunda ciddi sıkıntılar yaşandığı fikrinden hareketle bu alanlarda suya daha hızlı ve erişilebilir çözümler üretilmelidir. Bu nedenle deprem bölgelerinde alt yapı hizmetlerinin sürekli kontrolleri yapılmalıdır.
- Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı kadına yüklenen bakım yükü, deprem sonrasında daha çok artmaktadır. Deprem sonrası yeterince zorlaşan kadın yaşamına engelli, çocuk, yaşlı ve hasta bakımı gibi durumların özellikle geçici barınma alanlarında oldukça sorun yarattığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu kişilerin bakımları ya da ihtiyaçları konusunda da gerekli tespitler yapılarak devlet ya da ilgili kurumlardan destek sağlanmalıdır.
- Deprem sonrası yardım dağıtımında özellikle kadınların fiziki özelliklerinden dolayı itilip kakılması ve dışlanması ile yardım dağıtımının profesyonelce davranmaması arasında bir bağ bulunmaktadır. Özellikle yardım dağıtımının “siyasi taraflılık ve yakınlığa” göre değil tüm deprem bölgesindeki vatandaşlara eşit ve adil bir şekilde yapılmasına özen gösterilmelidir. Öte yandan yardım dağıtımında kadınların fiziki özelliklerinden dolayı itilip-kakılması ve dışlanmasının önüne geçilmeli, dağıtım görevlilerinin insani davranışlara haiz olması, ayrımcılık yapılmaması ve adaletli olması için eğitilmesi, kurtarma ve yardım ekiplerinin profesyonelce davranması sağlanmalıdır.
- Deprem bölgelerinde kadına yönelik korku, taciz, tecavüz vb gibi eylemlerde güvenlik zafiyetini yok etmek için gereken tedbirler alınmalı ve özellikle cinsel suçlular cezalandırılmalıdır.

Bu önerilerin ilgili kamu kuruluşlarının, özel sektörün, belediyelerin, sivil toplum ve kitle örgütlerinin, üniversitelerin ve medyanın kendi aralarında oluşturulacak bir koordinasyon ile iş birliği sağlamaları ve depremzedelere özellikle kadınlara sunulacak hizmetleri daha adil bir hale getirmeleri beklenmektedir. Öte yandan ilgili kurumların (bakanlıklar, yerel yönetimler, STK’lar ve özel sektör kuruluşlarının) yalnızca deprem anı ve sonrasında değil, deprem öncesinde de alınması gereken koruyucu tedbirlere öncelik verilmeleri için plan ve program geliştirmeleri kaçınılmazdır.

Yazar katkısı:	Kavramsallaştırma: YÖ, AGB; Veriyi düzenleme: YÖ, AGB; Veri Analizi: YÖ, AGB; Finansman sağlama: YÖ, AGB; Araştırma: YÖ, AGB; Yöntem: YÖ, AGB; Proje yönetimi: YÖ, AGB; Kaynaklar: YÖ, AGB; Yazılım: YÖ; Gözetim: YÖ; Onaylama: YÖ, AGB; Görselleştirme: YÖ; Taslak metin yazımı: YÖ; Gözden geçirilmiş metin yazımı: YÖ, AGB.
Çıkar çatışması:	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Mali destek:	Yazarlar bu çalışma için mali destek almadıklarını bildirmiştir.
Etik kurul onayı:	Bu çalışma için Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Etik Kurulundan (Tarih: 11/10/2022) etik izin alınmıştır.

Kaynakça

- Açıklan, O. (2017). *Yüzyılın hesabı. Deprem bağlamında dirayetli toplumun neresindeyiz?* Yeni İnsan Yayınevi.
- Alkın, R.C. (2020). Dünyada ve Türkiye'de afet sosyolojisi. Afetlerin sosyolojideki yerine ilişkin bir literatür taraması, İ. Can (Yay. haz.). *Afet Sosyolojisi* içinde (ss. 63-88). Çizgi Kitabevi.
- Aykutalp, A. (2019). *Kent, afet ve siyaset- felaket kapitalizmi, kapasite yoksunluğu ve kent*. Efe Akademi Yayınevi.
- Bateman, J., Edwards, R. (2002). Gender and evacuation: A closer look at why women are more likely to evacuate for hurricanes. *Natural Hazards Review* 3(3), 107-117. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)1527-6988\(2002\)3:3\(107\)](https://doi.org/10.1061/(ASCE)1527-6988(2002)3:3(107))
- Berger, P., Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası bir bilgi sosyolojisi incelemesi*, (V. S. Ögütte, Çev.). Paradigma Yayıncılık.
- Bora, A. (2019). Kadınlar ve hane: "Olmayanın nesini idare edeceksin?". N. Erdoğan (Yay. haz.), *Yoksulluk halleri Türkiye'de kent yoksulluğunun toplumsal görünimleri* içinde (s.97-132), İletişim Yayınları.
- Bradshaw, S. (2013). *Gender, development and disasters*. Edward Elgar Publishing.
- Bradshaw, S., Fordham, M. (2013). *Women, girls and disasters. A review for DFID*. Erişim adresi: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5dc13dc640f0b637a1443e63/withdrawn-women-girls-disasters.pdf>.
- Can, İ. (2020). Afet sosyolojisine alan açma çabası. İ. Can (Yay. haz.). *Afet Sosyolojisi* içinde (ss. 15-39), Çizgi Kitabevi.
- Cutter, S. (2017). The forgotten casualties redux: women, children, and disaster risk. *Global Environmental Change* 42,117-121. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2016.12.010>
- Çelebi Boz, F., Şengün, H. (2017). Afet ve kalkınma ilişkisinde kadın. *International Journal of Social Science*, 59, 359-374. <https://doi.org/10.9761/JASSS7224>
- Çocuk Vakfı (2012). *Van depremi sosyo-ekonomik ve psikolojik durum tesbiti araştırması sosyolojik gözlem raporu*. İstanbul: Çocuk Vakfı. Erişim adresi: https://www.cocukvakfi.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/5_sosyolojik_gozlem_raporu.doc
- Delaney, P.L., Shrader, E. (2000). *Gender and post-disaster reconstruction: the case of hurricane mitch in honduras and nicaragua*. Decision Review Draft, LCSPG/LAC Gender Team The World Bank. Erişim adresi: https://www.humanitarianlibrary.org/sites/default/files/2014/02/WB_GenderAndPostDisasterReconstruction.doc
- Demirci, K., Avcu, T. (2021). Afet süreçlerinde kadın bireylerin yaşadığı sorunlar ve çözüm önerileri: İzmir ili örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 11(1), 86-105.
- Düzkan, A. (Yay. haz.) (2016). *Afet ve acil durumlarda kadın çalıştay sonuç kitabı*. 16-17 Nisan 2016. Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.
- Enarson, E. (Yay. haz.) (2000). *Gender and natural disasters*. ILO Infocus Programme On Crisis Response and Reconstruction, Working Paper 1, September.
- Enarson, E., Meyreles, L. (2004). International perspectives on gender and disaster: Differences and possibilities. *International Journal of Sociology and Social Policy* 24(10/11). <https://doi.org/10.1108/01443330410791064>
- Enarson, E., Fothergill, A., Peek, L. (2007). Gender and disaster: Foundations and directions. H. Rodriguez, E. L. Quarantelli and R. Dynes (Yay. haz.), *Handbook of disaster research* içinde (pp.130-146). Springer Science.
- Enarson, E., Chakrabarti, P.G.D. (2009) (Yay. haz). *Women, gender and disaster global issues and initiatives*. Sage Publications.
- Enarson, E. (2012). *Women confronting natural disaster: from vulnerability to resilience*, Lynne Rienner Publishers.
- Ergünay, O. (2008). Afet yönetiminde kurumsal yapılanma ve mevzuat nedir? Nasıl olmalıdır? *İstanbul Depremi Beklenen Sorunlar ve Çözümler Bildiriler Kitabı, 20 Eylül 2008 CHP İstanbul Deprem Sempozyumu*, s.97-108, İstanbul.
- Fırat, M. (2022). *Deprem ve toplumsal etkileri*. Erişim adresi: https://tezkiredergisi.org/wp-content/uploads/2022/12/tezkire-80.sayi_toprak4-47-72.pdf.
- Fordham, M. (1999). The intersection of gender and social class in disaster: Balancing resilience and vulnerability. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters* 17(1), 15-37. <https://doi.org/10.1177/028072709901700102>
- Fothergill, A. (1996). Gender, risk and disaster. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters* 14(1) 33-56. <https://doi.org/10.1177/028072709601400103>
- Fothergill, A. (1999). Women's roles in a disaster. *Applied Behavioral Science Review* 7(2), 125-143. [https://doi.org/10.1016/S1068-8595\(00\)80014-8](https://doi.org/10.1016/S1068-8595(00)80014-8)
- Gündüz, F. (2022). Afetlerde kadın ve toplumsal cinsiyet perspektifi ile çıkarılması gereken dersler (Haiti ve Japonya depremi örneği). *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 440-461.
- Harvey, D. (2004). *Yeni emperyalizm*, (H. Güldü, Çev.). Everest Yayınları.
- Harvey, D. (2013). *Sosyal adalet ve şehir*, (M. Morali, Çev.). Metis Yayınları.
- IRC (International Rescue Committee), (2014). *Dinliyor muyuz? Suriye krizinden etkilenen kadınlara ve kızlara yönelik taahhütlerimize göre davranmak*. International Rescue Committee.
- Kümbetoğlu, B. (Yay. haz.) (2006). Deprem özel sayısı. *Toplumbilim Dergisi*, Aralık (21).

- Kümbetoğlu, B. (2015). Afetler. Y. Ecevit, N. Karkıner (Yay. haz.), *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde (ss. 72-95). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*, (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Moreno, J., Shaw, D. (2018). Women's empowerment following disaster: a longitudinal study of social change. *Nat Hazards*, 92, 205–224. <https://doi.org/10.1007/s11069-018-3204-4>
- Nasution, I. W. (2017). Doğal afetler sonrasında kullanılacak geçici barınak tasarımı üzerine bir çalışma: Endonezya – Sinabung örneği. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi* 3(2), 93-111. <https://doi.org/10.21324/dacd.307100>
- Neumayer, E., Plümper, T. (2007). The gendered nature of natural disasters: the impact of catastrophic events on the gender gap in life expectancy, 1981-2002. *Annals of the Association of American Geographers*, 97(3), 551-566. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.2007.00563.x>
- Odabaş, Z. Y. (2010). *Sürdürülebilir afet yönetimi ve kadın*. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları:256.
- Odabaş, Z. Y. (2019). Bölüm 5: Afetler ve toplumsal cinsiyet. Z. Sungur Taşdemir (Yay. haz.), *Afet psikolojisi ve sosyolojisi* içinde (ss. 120-138), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- ODTÜ Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (2011). *Tabanlı – Van (23 Ekim 2011) ve Edremit – Van (9 Kasım 2011) depremleri inceleme raporu*, 25–27 Kasım 2011, Ankara: ODTÜ.
- Parkinson, D. (2013). The hidden disaster: Domestic violence in the aftermath of natural disaster. *Australian Journal of Emergency Management*. 28(2), 28-55.
- Peacock, W.G., Morrow, B.H., Gladwin, H. (Yay. haz.). (1997). *Hurricane andrew. Ethnicity, gender and the sociology of disasters*, Routledge.
- Pincha, C. (2009). *Toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetimi: Uygulamacılar için el kitabı*, (D. Keskin Demirer, Çev.). Kocaeli Üniversitesi Yayınları: 362.
- Ritzer, G., Stepnisky, J. (2019). 5. Bölüm: Güncel büyük kuramlar II. *Çağdaş sosyoloji kuramları ve klasik kökleri*. (Irmak Ertuna Howison, Çev.). De Ki Yayıncılık.
- Suğur, S. (2009). Sosyolojik yöntemde klasik dönem tartışmaları. N. Suğur (Yay. haz.), *Sosyolojide araştırma yöntem ve teknikleri* içinde (ss. 32-56), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, UNICEF (2015). *Van-Erciş depremleri sonrası yürütülen psikososyal destek programlarının değerlendirilmesi değerlendirme raporu*.
- Toksoy, G. (2006). 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi sonrasında sivil toplum kuruluşları ve “yardım” ilişkisi. *Toplumbilim Dergisi*, Aralık (21).
- Türk Tabipleri Birliği (TTB), Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası (SES) (2012). *Deprem birinci yılında Van ve Erciş raporu*.
- Tuna, A.K., Parin, S., Tanhan, F. (2012). *Van depremi sosyo-ekonomik ve psikolojik durum tesbiti raporu*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları. Erişim adresi: http://www.vantso.org.tr/u/files/Van_Depremi_SEPD_Tesbiti_Raporu.pdf.
- Uluocak, Ş. (2020). Gündelik gerçeklikte “anlamın” sosyal inşası: Peter Berger ve Thomas Luckmann. A. Esgin, G. Çeğin (Yay. haz.), *Gündelik hayat sosyolojisi temalar, sorunsallar ve güzergahlar* içinde (ss. 269-303), Phoenix Yayınevi.
- User, İ. (2006). “Düzce’ye araba çarptı”: Depremin psikososyal etkileri. *Toplumbilim Dergisi*, Aralık (21).
- Ünür, E. (2021). Afet yönetiminde toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Doğal afetlerde cinsiyete dayalı zarar görülebilirlik farkı. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 351-381.
- Yalçın, G. (2020). *Doğal afetlerin etkilerine ve afet risk yönetimine toplumsal cinsiyet perspektifinden bakış: Türk ve Japon kadınlarının duruş noktasından doğal afetler* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.